

<https://helda.helsinki.fi>

Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja pövuorovaikutus Ruotsissa 1795 1833 : Lektio

Palkisto, Janne P. A.

2022

Palkisto, J P A 2022, ' Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja
pövuorovaikutus Ruotsissa 1795 1833 : Lektio ', Ennen ja nyt : historian
Vuosikerta. 22 , Nro 3 , Sivut 93-98 . <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.115123>

<http://hdl.handle.net/10138/355217>

<https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.115123>

cc_by

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

LECTIO PRAECURSORIA

Janne Palkisto

Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja vuorovaikutus Ruotsissa 1795–1833

Miksi olemme täällä tänään, tänä tammikuuisena lauantaina? Miten olen saanut väitöskirjani sellaiseen kuntoon, että sen voi tuoda tänään tänne julkiseen tarkastustilaisuuteen? Jos minulta itseltäni kysytään, en oikeastaan tiedä vastausta. Jos joku elämäkertatutkija miettisi tekosiani sadan vuoden kuluttua, huono lähde olisin minä itse – siis kohdehenkilö – sillä edes minä en osaisi antaa kunnollista vastausta. Tai antaisin tänään yhden vastauksen, huomenna toisen, vuoden kuluttua muistaisin asiat kolmannella tavalla.

Ainakin meidän kaikkien kannatti tulla paikalle, koska kuulumme erinomaisen esityksen Bernhard Crusellin säveltämästä marssista B-duuri. Kun ylioppilaat Helsingissä vuonna 1848 marssivat Kumtähden kentälle laulamaan Maamme-laulua, he marssivat paikalle oletettavasti tämän sävelmän tahdissa. Nyt sen esittivät Crusellin nykyajan kollegat klarinetistit Mikko Raasakka, Jussi Virolainen, Csilla Firon ja Asko Heiskanen. Kiitos teille.

Edelleen: miten kaivaa ulos perustelu ihmisen päätökseen tehdä jotain? Oman tutkimukseni kohdehenkilö, säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusell sentään kirjoitti itse elämästään – ja vielä kahteen kertaan. Eikö näissä kahdessa omaelämäkertatekstissä siis ole kaikkein luotettavin saatavilla oleva tieto vieläpä ihmisen itsensä kertomana?

Näin optimistiselle lukijalle voi heti huomauttaa, että ihminen ei voi kertoa elämästään aivan kaikkea, sillä mikään teksti- tai paperimäärä ei riittäisi kuvaamaan kaikkea sitä, mitä henkilön elämässä on tapahtunut. Hänen pitää siis tehdä valintoja ja tiivistyksiä, ja niiden kautta paljon jää sanomatta. Hän mielellään myös jättää asioita kertomatta ja armollisesti unohtaa monia sellaisia käänteitä, jotka myöhemmin tarkasteltuna voisivat olla merkittäviä.

Ja miten ihminen kertoo itsestään paperille kirjoitettuna? Ihmisen elämä muuttuu väistämättä, kun sen pakottaa tekstimuotoon – kirjaimiksi paperille – tai kun sitä yritetään rekonstruoida erilaisista tekstiaineistoista.

Voi vaikuttaa siltä, että elämäkertatutkija tutkii oikeastaan sellaista, mistä ei voi saada irti luotettavaa tietoa. Hän ei voi päästä ihmisen pään sisälle, mutta hän voi rajata tutkimuksen siihen, mistä on saatavissa tietoa: Minkälainen oli kohdehenkilön toimintaympäristö? Minkälaisia valintoja kohdehenkilö teki tai saattoi ympäristössään tehdä ja minkälaisia seurauksia niillä kenties oli?

Uudessakaupungissa vuonna 1775 syntynyt Bernhard Crusell vaikutti suuren osan elämästään valtakunnan pääkaupungissa Tukholmassa. Hänen elämänsä osuu järkyttävän isojen mullistusten aikaan. Kun Crusell heinäkuussa 1838 kuoli, oli koko valtakunnasta kolmasosa ja hänen synnyinseutunsa lohkaistu autonomiseksi osaksi Venäjän keisarikuntaa, Ruotsin hallitsijasuku väkivoimalla vaihdettu, ja hänen oma soittimensa klarinetti kokenut hirmuisen muodonmuutoksen viisiläppäisestä erikoissoittimesta

romanttisten suorkonserttojen pidättelemättömäksi sankarisolistiksi. Crusell syntyi pieneen suomalaiseen kaupunkiin pieneen kirjansitojan perheeseen ja kuoli keskellä isojen koneiden, kammottavien kulkutautien ja voimallisten aatevirtausten hälinässä. Elämänsä koettelemusten varrella Crusell kykeni muokautumaan aina muuttuviin olosuhteisiin. Hän loi liudan ikimuistoisia teoksia omalle soittimelleen, perusti köyhien avustusrahoja ja käänsi oopperalibrettoja.

Tämä kulttuurihistorian alaan kuuluva väitöskirja tutkii Crusellin ammatillista toimintaa ja vuorovaikutusta Ruotsissa vuodesta 1795, kun hän täytti 20 vuotta, vuoteen 1833, jolloin hän jäi eläkkeelle Tukholman hovikapellin soittajantoimesta. Vaikka Crusell ja hänen musiikkinsa ovat jatkuvasti esillä länsimaisen taidemusiikin vaikutusalueilla, laajempaa systemaattista biografista tutkimusta Crusellista ei tähän mennessä ole tehty. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa Crusellin elämästä ja ymmärtää hänen toimintaansa perusteellisemmin osana kulttuurihistoriaa. Tutkimuksen pääkysymys on, miten säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusell muokkasi ammatillista toimintaansa ympäristöönsä ilmaantuneissa muutostilanteissa vuosina 1795–1833.

Kuva 1. Bernhard Crusell (1775–1838). Johan Elias Cardonin litografia (1837) Johan Gustaf Sandbergin öljymaalauksen (1826) mukaan. Kvalilähde: *Åbo Akademiens bildsamlingar / Porträttsamlingen* 2010/7:38.

Tarkastelemani aikaväli käsittää vuodet, jolloin Crusellin syntymäseutu ja muut suomalaisalueet kuuluivat vielä Ruotsin valtakuntaan, mutta myös sitä seuraavan ajanjakson, jolloin Ruotsi oli pienentynyt nykyisen kokoiseksi kansallisvaltioksi. Muutostilanteella tarkoitan tässä joko lyhytaikaista olosuhteen muutosta, kuten mahdollisuutta matkustaa äkillisesti Berliiniin opiskelemaan klarinetinsoittoa (*Artikkeli I*), tai yhtä lailla pitkäaikaisempaa muusikon ammatitikuvaan liittyntä muutosta, kuten tarvetta verkostoitua eri-laisissa salaseuroissa (*Artikkeli IV*). Muutos voi liittyä myös sananvapauden palautumiseen hallitsijavaihdoksen myötä (*Artikkeli II*) tai hyväntekeväisyyden kiinnittymiseen keskeiseksi osaksi muusikon ammattia (*Artikkeli III*).

Pääkysymystä olen selvittänyt neljän eri osatutkimuksen avulla ja osakysymysten valossa: Minkälaisia mahdollisuuksia Crusellilla muusikonelämässään oli ja minkälaisia motiiveja hänen ammatillisiin valintoihinsa voi löytää? Mitä tapahtui Crusellin Berliinin-matkalla vuonna 1798 ja mikä merkitys sillä oli hänen myöhemmän elämänsä kannalta (*Artikkeli I*)? Minkälainen oli Crusellin musiikin lehdistövastaanotto 1800-luvun alun Ruotsissa ja miten se vaikutti hänen valintoihinsa harjoittaa muusikonammattia (*Artikkeli II*)? Minkälaista hyväntekeväisyyttä Crusell harjoitti muusikkona (*Artikkeli III*)? Miten jäsenyys vapaamuurareissa vaikutti Crusellin toimintaan klarinetistina ja säveltäjänä (*Artikkeli IV*)?

Keskeisenä metodologiana ovat elämäkertatutkimus ja musiikin kulttuurihistoria. Viime aikoina tutkimuksessa on vahvistunut tarve nähdä elämäkerran kohde vahvemmin osana sosiaalista ja kulttuurista yhteisöä. Tätä suuntausta tämäkin tutkimus noudattelee ja ottaa biografisen metodin rinnalle vahvat mikro- ja kulttuurihistorialliset näkökulmat.

Olen käyttänyt historiantutkija Irma Sulkusen toiminta-elämäkerran käsitettä: yleisen ja yksityisen välisen vuorovaikutuksen tarkastelua, eli sitä, miten ”yhteiskunnallisten rakenteiden ja tilanteiden muu-

tokset tuovat yksilön eteen uusia tehtäviä ja määräävät hänen toimintaansa”, ja toisinpäin, ”miten yksilö toiminnallaan muovaa noita rakenteita ja koko historian kulkua”.¹

Kun historian eri ilmiöiden välisistä yhteyksistä on esitetty väitteitä ja tulkintoja, voi tutkija arvioida niiden kestävyyttä, kuten historioitsija Jorma Kalela kirjoittaa.² Päämääränä ei ole esittää jonkinlaista aidompaa tai oikeampaa tulkintaa menneisyyden tapahtumista. En siis tässä tutkimuksessa kohota itseäni tietämyksen jalustalle, vaan arvioin, miten kestäviä ilmiöiden välisistä yhteyksistä esitetyt väitteet voivat olla.

Pääasiallisena aineistona ovat paitsi aiemmin mainitsemani Crusellin kirjoittamat omaelämäkerrat, niin myös kirjeet, matkapäiväkirjat ja aikakauden sanomalehdet.

Omaelämäkerroissa täytyy ottaa huomioon lajin perinteet ja Crusellin mahdollisesti käytössään olleet esikuvat. Crusellin omaelämäkerroissa näkyy muun muassa kirkkoisä Augustinuksen ja filosofi Jean-Jacques Rousseauin perinne, jossa omasta elämästä kertomiseen liittyy tietynlainen tunnustuksellisuus. ”Jag började nu allt mer och mer finna huru mycket det ännu i artistisk bildning felades mig”, hän kirjoittaa omaelämäkerrassaan vuodelta 1837. ”Hans lilla egenkärlek blef väl något sårad när han måste begynna sina Lektioner med att blåsa Scalán”.

Entä sitten Crusellin matkapäiväkirjat? Ne ovat tälle tutkimukselle rikas ja tarpeellinen lähde, mutta matkapäiväkirjoista löytyvän tiedon tueksi tulisi löytää aina myös muita lähteitä. Matkapäiväkirjan merkintä tulisi muutenkin aina asettaa huolellisesti asiayhteyteensä mahdollisimman monen muun lähteen sekä niihin liittyvän historiallisen taustatiedon ja ymmärryksen avulla. Sinä aikana, jolloin Crusell toimi aktiivisesti muusikkona, poliittinen tilanne muuttui joskus hyvin nopeasti, joten matkapäiväkirjan merkintä tulee arvioida tarkasti siinä hetkessä kun se on tehty.

Yksityiskirjeiden käyttö lähteenä vaatii monenlaisten historiallisten kontekstien huomiointia ja tulkinnallista pohdintaa, koska kirjeet ovat monimutkainen kommunikaation muoto ja heijastavat ensisijaisesti kirjoittajan ja vastaanottajan suhdetta. Jos kohdehenkilö on kirjeeseen kirjoittanut lauseen ”Kaikki on täällä hyvin”, se ei välttämättä tarkoita sitä, vaan lause on saatettu kirjoittaa vastaanottajan rauhoitteluksi.

Lisäksi olen valinnut lähdeaineistoksi sanoma- ja aikakauslehtiä, koska niistä voi saada tietoa niin monesta näkökulmasta: ne ovat paitsi historiallisten tapahtumien kirjaajia, niin ne myös representoivat yhteiskuntaa ja kokoavat yhteen aikalaismielipiteitä.

Elämäkerta on kaksituhatta vuotta vanha genre ja käynyt siinä ajassa läpi useita erilaisia muotoja. Crusell saattoi tuntea antiikin Plutarkhoksen, joka kirjoitti varhaisimpia tunnettuja elämäkertoja. Plutarkhoksen luomat didaktiset elämäkerrat, *Bioi Paralleloii* (AD 125), joiden päähenkilöt – sotapäälliköt tai valtiomiehet – toimivat peleinä ihmisen hyvälle tai huonoille puolille.

Elämäkertojen tyylikirjo ulottuu nykyään kunnianhimoisista tieteellisistä esityksistä aina kepeästi koottuihin viihdekirjoihin. Elämäkerta on tuttu laji jokaiselle, joten tieteellisenäkin muotona se voi popularisoida tiedettä ja tuoda humanistisen tutkimuksen saavutuksia suuren yleisön tietoon.

Akateemisissa piireissä elämäkertatutkimusta on alettu laajemmin arvostaa vasta vuosituhaten vaihteessa, johon voi myös ajoittaa *elämäkerralliseksi käännteeksi* kutsutun ilmiön. Se kattaa elämäkerta-aiheiden yhä suuremman kirjon, kokemustalouden nousun ja yksilöllisen ajanhengen. Monet tutkijat ovat silti kautta aikain kirjoittaneet elämäkertoja tai jopa erikoistuneet jonkun historiallisen henkilön asiantuntijaksi, mutta nämä teokset eivät ole olleet akateemisella uralla keskeisiä ansioita. Suomessa musiikinhistoriaa on kuitenkin vanhastaan tehty elämä ja teokset -tyylisillä julkaisuilla. Sitä tunnetuin esimerkki on tietysti Helsingin yliopiston musiikkitieteen professori Erik Tawaststjerna, jonka työ Jean Sibeliuksen elämäkerran parissa määrittäi koko hänen työuraansa.

Taideosteen varaan rakentuva taiteilijaelämäkertaperinne on kuitenkin vaarassa irrottaa tekijän ympäröivästä ajastaan, koska taiteeseen on ladattu vapauden ja ajattomuuden ihanne. Niinpä tässäkin tutkimuksessa en tarkastele Crusellia hänen teostensa kautta, vaan asetan hänen elämänsä toimintaympäristön kontekstiin.

Yleisesti tunnettuun ja edelleen esillä olevaan historialliseen henkilöön kohdistuva elämäkertatutkimus on tärkeää, koska luomme ymmärrystä itsestämme ja toiminnastamme osin menneisyyden esikuvien kautta. Tämä johtaa siihen, että päivittämällä historiankäsitystämme päivitämme myös nykyisyyttä. Voisi jopa väittää, että historian tutkimus tuottaa toimintakykyä nykyisyyteen.

Yksilöllinen ja kollektiivinen biografia on tarjonnut eri ryhmille keinon kirjoittaa itsensä historiaan. Tämä ilmiö ei rajoitu pelkästään naisliikkeeseen, vaan sitä ovat harjoittaneet erilaiset ammatilliset ryhmät, kuten muusikot ja säveltäjät. On helppo yhtyä elämäkertatutkija Birgitte Possingin toteamukseen siitä, että elämäkerrasta on tullut yleisölleen eräänlainen ohjekirja, jonka avulla lukijat voivat yrittää ymmärtää omaa elämäänsä – lähes samaan tapaan kuin antiikissa tai keskiajalla.³

Bernhard Crusellin toiminta tarjoaa samastumiskohteen nykyajan taiteen ammattilaiselle. Crusell joutui kerran kokemaan oman työpaikkansa eli Tukholman Kuninkaallisen oopperan lakkauttamisen. Tämän teki silloinen hallitsija Kustaa IV Aadolf, jonka palveluksessa Crusell joutui toistakymmentä vuotta toimimaan. Kustaa ilmeisesti arvosti orkesterinsa tähtiklarinetistia, sillä ei päästänyt Crusellia uudelleen konsuli Bonaparten hallitsemaan Ranskaan. Kustaa vihasi oopperaa, mutta rakasti Raamattua. ”Ylistäkää kaikin soittimin Herraa! [...] raikuvin torvin, [...] harppua ja lyyraa soittaen! [...] tanssien ja rumpua lyöden [...] luuttua ja huilua soittaen!”⁴

Kaksi ja puoli vuotta oopperatalon lakkauttamisen jälkeen Kustaa IV Aadolf syöstiin vallasta, jouluna hänet karkotettiin maasta. Hänet pyyhittiin pois Ruotsin historiasta piilottamalla hänen muotokuvansa ja patsaansa ja poistamalla monogrammit talojen seinistä, embleemeistä, uniformuista ja ansiomitaleista.

Eikä Kustaa IV Aadolf sentään lakkauttanut yliopistollista taiteiden tutkimusta, vaan pelkästään yhden oopperatalon.

Musiikkikokemukseen liittyy mielellään myös tietämys teoksen historiasta ja muista merkityksistä. Musiikkiin kietoutunut kulttuurinen, sosiaalinen tai poliittinen merkitys voi avautua analyysin avulla ja siitä tietoiseksi tule-

Kuva 2. Kuvassa kustos, yliopistonlehtori Maarit Leskelä-Kärki ja väittelijä Janne Palkisto. Kuva: Csilla Firon.

minen vahvistaa musiikkikokemusta. Sama koskee musiikin tekijyyteen liittyvää elämäkerrallista tietoa. Musiikki vaikuttaa kuitenkin myös sitä ympäröivään maailmaan, joten edellä mainittu kietoutuminen ei ole yksisuuntaista, vaan kyse on pikemmin vuorovaikutuksesta. Sävelteos voi siis kietoutua myös poliittikkaan tai sosiaaliseen tilanteeseen ja toimia muutosvoimana. Musiikki soi Crusellin aikaan kaikkialla yhteiskunnassa, joten musiikin parissa toimineiden ihmisten tutkiminen on mitä suurimmassa määrin myös puheena olevan historian vaiheen tutkimista.

Crusellin elämä osuu historian vaiheeseen, jolloin esiintyvän muusikon ja säveltäjän ammattikuva sekä toimintaympäristö olivat voimakkaassa muutoksessa. Crusell näytti omaksuneen muusikon uuden ammattikuvan vaatimukset, kuten korkeimman mahdollisen soittotaidon, uusimman sävellystaidon, verkostoitumisen muuhun yhteiskuntaan sekä hyväntekeväisyyden harjoittamisen.

Vuoden 1798 matkan merkitys Crusellin kannalta oli mullistava, sillä sen jälkeen hän kohosi merkittävään asemaan Kuninkaallisessa hovikapellissa, Tukholmaan syntyi Berliinin mallin mukainen soolopuhaltajien kollegio ja hän avioitui ihastuksensa Anna Sofia Klemmingin kanssa pohjustettuaan matkalla kihlaustaan. Avioliiton voidaan katsoa muodostaneen osan myös Crusellin ammatillista toimintaa, sillä hänen lapsensa jatkoivat musiikinharjoitusta opettaja Franz Tauschin perheen antaman mallin mukaisesti.

Hallitsijanvaihdoksen vapauttaman lehtikirjoittelun myötä Crusell joutui kokemaan tärkeään asemaansa kohdistunutta arvostelua, minkä seurauksena hän piti taukoa esiintymisistään kotikaupungissaan Tukholmassa. Lehtikirjoituksista kummunnut toive saada kuulla uutta ruotsalaista musiikkia oli yhteydessä siihen, että Crusell esiintymistauon aikana ilmeisesti sävelsi ja viimeisteli teoksiaan ja sen jälkeen toteutti matkan Leipzigiin etsimään sävellyksilleen kustantajan.

Vapaamuurarijäsenyydellä näyttää olleen suurin vaikutus Crusellin ammattiuran alkuvuosina. Crusellilla oli joustava tapa käyttää jäsenyyttään, eikä se suuremmin vaikuttanut hänen toimintaansa. Silti Crusellin liittyminen vapaamuurareihin heijastelee pitkäaikaisempaa muusikon ammattikuvaan liittyntä muutosta: tarvetta verkostoitua erilaisissa salaseuroissa.

Vapaamuurariuteen nivoutuu hyväntekeväisyys, jota Crusell harjoitti läpi koko elämänsä. Siihen kuuluivat niin varainkeruukonsertit hätään joutuneiden auttamiseksi kuin leski- ja orpokasojen perustaminen. Elämänsä loppupuolella Crusell kohosi filantroopin asemaan perustettuaan omaa nimeään kantavan lomasäätiön Strömstadiin. Crusellin toiminnassa näkyy hyväntekeväisyyden laaja kiinnittyminen osaksi muusikon ammattia.

Crusell näyttäytyy merkittävänä ja muuntautumiskykyisenä toimijana, jonka vaikutus ulottuu meidän päiviimme saakka.

Bernhard Crusell kirjoitti moniin teoksiinsa kaikuaiheita ja varusti ne esitysmarkkinalla *echo*, kai-ku. Olen huomannut, miten tämä pieni Crusell-tutkimukseni on usein tuottanut kaikuefektin – pitäisikö sanoa vastakaibun, sillä oma panokseni tässä maisemassa on myös kaiku jollekin toiselle. Crusell ja hänen elämäntyönsä on paitsi musiikinhistoriallisen tutkimuksen kohde, myös soivana kulttuurina ja kulttuuri-perintönä elävää nykyaikaa, jatkuvasti esillä, näkyvillä, kuuluvilla, ja se aiheuttaa Crusellia ja hänen elämänsä koskevaa tiedonjanoa. Siis miksi olemme täällä tänään? Siksi.

FM Janne Palkiston kulttuurihistorian alaan kuuluva väitöskirja ”Säveltäjä-klarinetisti Bernhard Crusellin ammatillinen toiminta ja vuorovaikutus Ruotsissa 1795–1833” tarkastettiin Turun yliopistossa 15.1.2022. Vastaväittäjänä toimi professori Markus Mantere (Taideyliopiston Sibelius-Akatemia) ja kustoksena yliopistonlehtori Maari Leskelä-Kärki (Turun yliopisto).

Väitöskirja on luettavissa verkossa osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-8733-7>.

¹ Irma Sulkunen, *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen* (Helsinki: Hanki ja jää, 1989), 11.

² Jorma Kalela, *Historiantutkimus ja historia*, 2. painos (Helsinki: Gaudeamus, 2002 [2002]), 47.

³ Birgitte Possing, ”Elämä pelissä – Biografian historia ja vastuu,” suom. Jyrki Laitinen, teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*, toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila ja Heidi Kurvinen (Helsinki: SKS, 2014), 67.

⁴ Psalmi 150:3–4.